

Motion till riksdagen 2024/25:2478

av **Markus Kallifatides m.fl. (S)**

Välfärd bortom vinstintresse och marknadisering

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att välfärden inom skola och förskola, hälso- och sjukvård, social omsorg samt arbetsmarknadsinsatser på medellång sikt och efter varsam reformering bör drivas huvudsakligen i offentlig eller idéburen regi och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att andelen idéburen drift på välfärdens områden bör öka och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det inte ska vara möjligt att blanda offentlig och privat finansiering i välfärdsverksamheter inom skola/förskola, hälso- och sjukvård, social omsorg samt arbetsmarknadsinsatser, t.ex. i form av tilläggstjänster eller förmånligare köregler, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det nationella handlingsutrymmet i EU-rätten bör nyttjas fullt ut på välfärdens område för att möjliggöra en välfärd fri från marknadsreglering och vinstjakt och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Vårt land har lagar som slår fast att välfärden ska kännetecknas av jämlikhet och god kvalitet för alla. Utan att dessa lagstadgade ändamål har ändrats, har den svenska välfärden successivt tappat greppet om sitt jämlikhetsskapande uppdrag. Skolkoncerner försöker locka till sig de mest högrepresterande eleverna, vårdföretag prioriterar onödiga insatser framför vård efter behov och socialsekreterare tvingas korta tiden de träffar stödbehövande. Sverige behöver en ny välfärdsmodell, fri från kostsam vinstjakt och ineffektiva styrinstrument – en välfärd som levandegör en strävan om jämlikhet och frihet för alla.

Välfärden behöver bli mera behovsstyrd och mindre marknadsstyrd. Den ska utjämna skillnader och inriktas på människors behov. Den ska vara demokratiskt kontrollerad och ta vara på välfärdsarbetarnas kompetens. Byråkrati och administration ska minimeras. Idéburna verksamheter kan bidra till välfärden, men marknadsexperiment och jakten på vinstutdelning hör inte hemma här. Den enorma kontrollbyråkrati som marknadsiseringen inneburit hindrar en sund utveckling. Tillitsbaserad styrning ska stärkas och utvecklas.

Välfärden ska alltid organiseras och fördelas utifrån behov, och välfärdens resurser ska gå till just välfärden – inte till privata vinster. I många kommuner har också ett konkret arbete med demokratiskt återtagande av allt från vuxenutbildning till social omsorg inletts under senare år, för att inte glömma de många företrädesvis socialdemokratiskt styrda kommuner där marknadsiseringen i välfärden aldrig tagit någon större plats från början.

På nationell nivå saknas dock viljan att avmarknadisera välfärden, och det är överväldigande så inte bara vad avser skola och förskola; marknadsiseringen i allt från socialtjänst, skyddat boende och arbetsförmedling till sjukvård och äldreomsorg drar isär vårt land och förslösar våra gemensamma resurser.

Politikens grepp om välfärden måste stärkas, missledande styrmodeller överges och en ny helhetlig välfärdsmodell utvecklas och befästs genom konkreta reformer. Den bärande insikten består av att välfärden till sin natur inte går att jämföra med andra varor och tjänster och att marknadens logik därför inte går att förena med en välfungerande, jämlikhets- och frihetsskapande välfärd.

En ny välfärdsmodell med ändamålsenlig fördelning mellan offentliga och idéburna utförare

Vårt land behöver en ny välfärdsmodell, med ändamålsenlig fördelning mellan offentliga och idéburna utförare. En bred avveckling av vinstdrift i välfärden är en förutsättning för jämlikhet, mångfald och förnyelsekraft. Men välfärdsutvecklingen kan inte bara definieras av vad vi inte ska ha, utan detta nödvändiga steg behöver kombineras med en offensiv vision om hur en ny pluralistisk välfärdsmodell ska se ut.

En betydande andel av välfärden behöver drivas offentligt för att säkra stabilitet och jämlik tillgång. Offentlig sektor har därtill länge haft en viktig roll att tillgängliggöra och skala upp verksamheter och metoder som utvecklats lokalt i folkrörelser och ideella organisationer. För att utbytet ska fungera och skapa synergier och mervärde krävs dock en större andel idéburet driven välfärd än idag. Av de anställda i välfärden arbetar idag mindre än tre procent i idéburen sektor, att jämföra med över 20 procent i privata vinstsyftande företag. Tre procent är en betydligt lägre andel än i övriga nordiska länder och avsevärt mycket lägre än jämförbara europeiska välfärdsnationer. Ett första steg är att anta ambitionen att andelen idéburen välfärdsverksamhet ska öka.

Skyddsvall mellan offentlig och privat finansiering av välfärdstjänster

En central reform i utvecklingen av en bättre välfärdsmodell är avveckling av möjligheten att kombinera offentligt finansierade välfärdstjänster med privat finansierade tilläggstjänster i samma verksamhet. I sjukvården kan idag privatfinansierade patienter

gå före i vårdkön och i hemtjänsten erbjuder privata utförare dem som kan betala extratid i form av ett hemlagat mål mat eller städning, medan övriga brukare får klara sig på en osäker minimistandard. I slutändan finns risken att dagens system undergräver både sammanhållningen i landet och stödet för en högkvalitativ välfärd bland medborgarna. Den tidigare socialdemokratiska regeringen agerade kraftfullt i sjukvårdsfrågan genom att ta bort skattefriheten för privata sjukförsäkringsförmåner samt arbetade aktivt för att stoppa privatförsäkrades förtur hos sjukvårdsaktörer med offentlig finansiering. Ett liknande arbete bör inledas på fler välfärdsområden.

Stärk politikens ledarroll i välfärdens utveckling

Idag tvingas kommunpolitiker mot sin vilja att upphandla allt från skyddade boenden för våldsutsatta till socialtjänstutredningar bland vinstdrivna företag på en marknad, istället för att ta tillvara den lokala och högpresterande ideella föreningen eller den egna förvaltningen. Förfarandet beskrivs ofta som ett påbud från EU. Sverige sticker dock ut i applicering och praxisutveckling av EU:s konkurrens- och statsstödsregler på välfärdsområdet. Både EU- och Eftadomstolen har tydligt och i närtid visat att så inte måste vara fallet och det finns handfasta exempel från andra EU- och EES-länder som inte agerar som Sverige i dessa frågor. I Sverige drev Socialdemokraterna denna fråga 2008 i samband med genomförandet av EU:s Lissabonfördrag. Sedan dess har dock svensk rättstillämpning utvecklats i fel riktning.

Det är politiken och inte marknaden eller juridiken som i slutändan bör fastställa riktningen för välfärdens utveckling. Vi bör därför tydliggöra att välfärdstjänster som är helt eller huvudsakligen skattefinansierade i EU-rättslig bemärkelse räknas som ”icke-ekonomiska tjänster av allmänt intresse” och därmed inte omfattas av EU:s statsstöds- och upphandlingsregler.

Markus Kallifatides (S)

Annika Strandhäll (S)

Lawen Redar (S)

Kadir Kasirga (S)

Daniel Vencu Velasquez Castro (S)

Anders Ygeman (S)

Mattias Vepsä (S)

Jytte Guteland (S)

Mirja Räihä (S)